

EUSKO JAURLARITZA

GOBIERNO VASCO

BERDINTASUN, JUSTIZIA
ETA GIZARTE POLITIKETAKO SAILA

DEPARTAMENTO DE IGUALDAD,
JUSTICIA Y POLÍTICAS SOCIALES

EAEko Gazte Justiziaren Printzipioak

Jarraian garatzen diren printzipioak azken urteotan pilatutako esperientziaren emaitza dira: arrakasta izan duten beste eredu batzuk konparatu dira, eta ez bakarrik gazte-justiziaren arlokoak, baizik eta, batez ere, hezkuntzaren eta esku-hartze sozialaren arlokoak, eta indarreko ordenamendu juridikoaren potentzialitateak ikertu eta sakondu dira, barrukoak zein nazioartekoak; azken urteotan nazioartean egindako ikerketak eta ebaluazioak aztertu dira, eta, batez ere, kontuan hartu da Justiziarekin harremanak dituzten nerabeekiko eguneroko kontaktua.

“**Gazte-delinkuentziaren prebentzioari**” dagokionez, aipatzekoa da prebentziorik hoberena adingabeek jaiotzen direnetik 18 urte bete arte dituzten eskubideak betetzea dela, nazioarteko, estatuko, autonomiako eta tokiko araudiaren arabera; jarrera antisozialen prebentzio-ikuspegitik etorkizunera begira ez ezik, batez ere orainera begira, eskubideak betetzea helburu bat baita, nahiz eta jarrera irregularrak prebenitzea bigarren mailako ondorio izan. Horrela, bada, ekintza **adingabe guztientzat** izango da, inolaz ere ez pertsona batzuk hartuz delitu-jokabideak prebenitzeko jarduera berezien hartzaile gisa, zeren egiaztatuta baitago seinalatze hutsak lortu nahi diren kontrakoak diren ondorioak eragiten dituela.

Gazteen arau-hausteei erantzuna emateaz arduratzen diren instituzioek ez dute lehen mailako prebentziorik esku hartu behar, aldiz, biztanleria osoan lan egiten duten instituzioek egin beharko dute lan hori, eta lantzen ari garen adingabeen eremuari dagokionez, adierazi beharra dago instituzio nagusia eta garrantzitsuena eskolaren, familiarren eta erakunde mailako babesaren eremuko dela, eta baita eremu horietan eragiteko eskumena duten instituzioak ere.

Izaera juridikoko nazioarteko jarraibide horietaz gain, Planaren ildo estrategikoak **hezkuntzako eta esku-hartze sozialeko paradigmatan** oinarritzen dira, eta horien baliozkotasuna eta sendotasuna ondo konparatu dira; paradigma horien helburua da nerabeek esku-hartzearen muinean kokatzea, esku-hartzearen ereduaren abiapuntu gisa. Premisa horretatik abiatuta, eredu ikuspegi desberdinetara irekia dago egoera bakoitzari aurre egiteko, eta, beraz, eredu eklektiko gisa definitzen da, elkarlotutako harremanen sistema batean integratutako pertsona gisa nerabearen portaeran eragiten duten harreman-faktoreen gaineko esku-hartze integrala oinarritzat duen eredu; adingabearen errealitatea osatzen duten harremanen sistemako zati batean gertatzen diren aldaketek sistema osoan eta sistema osatzen duten pertsonengan eragiten dute.

Printzipioak abiapuntu dinamiko gisa aurkezten dira, globalitaterako eta etorkizuneari agertzen doazen egoera eta eskari berrietara zabalik, gazte-justiziaren eragilean jarduketak arautu behar dituzten printzipio gisa: epaiketak, fiskaltzak, talde psikosozialak, neurriak gauzatzeko erakunde publikoa eta 14 eta 18 urte bitarteko nerabeei arreta emateko beste erakunde batzuk, eta, gaur egun, 70.000 baino pixka bat gehiago direla kontuan hartuta.

a) Zigor-erantzukizuneko eredia: izaera zehatzaile-hezitzailea

Espainiako Estatuan 1991ko otsailaren 14ko Konstituzio Auzitegiaren epaiaren ondoren, adingabeen babeserako auzitegien jarduketa arautzen zuten zenbait lege-agindu "konstituzioaren aurkako" aitortu dituenaren ondoren, eta Nazio Batuen Batzar Nagusien 1989ko azaroaren 20ko Umeen Eskubideei buruzko Konbentzioa indarrean sartu zenean (1990eko abenduaren 31ko BOE) hasi zen gazte-justiziaren kontratua funtsean aldatzen.

Aldaketa horrek herritar-agiriaren izaera hartu zuen, 5/2000 Lege Organikoa, Adingabeen Zigor Erantzukizunari buruzkoa, indarrean jarri zenean.

Legez ezarritako eta gaur egun indarrean dagoen eredia erantzukizuneko eredia da, hau da, botere judizialak, zigor-lege baten aplikazioaren ondorioz, zigor-arloan legez kanpoko den egitate bat egiteagatik arduradun gisa hartuko ditu 14 urtetik gorako eta 18 urtetik beherako gazteak. Adingabeak askatasunez jokatzeko eta, beraz, beren ekintzez arduratzeko gaitasuna duten pertsona gisa onartzen dira. Onarpen horrek hezkuntza-erantzun baten katalizatzaile gisa dihardu, nerabea aldatetako hezkuntza-prozesuaren arduraduntzat hartzen du.

5/2000 Lege Organikoaren Arrazoiaren Azalpenak "adingabe arau-hausleei aplikatzekoak diren neurrien eta prozeduraren izaera formalki penala eta materialki zehatzailea eta hezitzailea" deklaratu du.

Aintzat hartzen da "zehapen-xedapenaren izaera, adingabeko arau-hausleekiko benetako erantzukizun juridikoaren eskakizuna garatzen baitu, betiere Zigor Kodeak eta gainerako lege penal bereziek delitu gisa tipifikaturiko ekintzak egiteari berariaz badagokio ere. Adingabe arau-hauslearentzako erreakzio juridikoa hezkuntzako esku-hartzea izatea nahi denez, intentsitate berezikoa betiere, helduen zigor-zuzenbidearen beste helburu batzuk espresuki baztertuz, hala nola ekintzaren eta zehapenaren edo arauaren hartzaileengan sorturiko larderiaren arteko heinekotasuna, adingabekoarentzako kalterakoa izan daitekeen guztia saihestu nahi da, biktimak edo beste partikular batzuk akzioa baliatzea, esaterako".

Hortaz, adingabeen zigor-zuzenbidea lehenik eta behin Zigor Zuzenbidea da, hau da, Kode Zibilak delitu gisa kalifikatutako egitate baten aurreko erantzun zehatzailea ezartzen duten arauen multzoa da. Hala ere, ez dugu nahi zehapenak soilik eduki ordainarazlea izatea, eta ez du eduki hori soilik izan behar, baizik eta zehapenaren aplikazioak eta betearazpenak adingabearen interesa bete behar dute, inplikaturiko besteen gainetik, eta helburu hezitzailea izan behar dute.

Hezkuntza-erantzun egokia emateko bilaketak orientazioa zehazten du neurriak gauzatzean. Orientazio hori gorabehera, argi izan behar dugu gazte-justiziak duen funtzioa ez dela adingabeak heztea edo babestea, ezin dugu "zigor-kodearen edo erreformaren bidez babestu", ezin dugu aprobetxatu zigor-zehapen baten ezarpena hezkuntza-, babes-, gizarteratze-lana egiteko, xede horietarako instantzia komunek egin ez dutelako.

Era berean, proportzionaltasun-printzipioa nabaria da, izan ere, adingabearekin hezkuntza esku-hartzea egiteko beharrak ezin du gainditu egindako egitatearen larritasunaren arabera adingabeari legez ezarri behar zaion eskubide-muga. 5/2000 Lege Organikoak, 7.3 artikuluan adingabearen bi egoera ezartzen ditu. Horiek ezin dute justifikatu egitatearen larritasunak ahalbidetzen duenaren gainera adingabearen eskubideak murrizten dituen neurri bat ezartzea; norberaren egoerek, familiakoek, gizartekoek, prestakuntzakoek eta abarrek aukera ematen dute neurriaren izaera eta iraupena hezkuntza-interesera egokitu, finkatu eta modulatzeko, baina pertsonaren proportzionaltasunerako eskubide konstituzionala ezin da urratu.

b) Sistema berme-emalea: eskubide guztiak zorrotz baino zorrotzago errespetatzea.

5/2000 Lege Organikoaren Arrazoiaren Azalpenak, era berean, honako hau ezartzen du: "eskubide konstituzionalen eta adingabearen intereseko eskaera berezien errespetutik ondorioztatzen diren berme guztien esanbidezko errekonozimendua".

Eta "Konstituzio Auzitegiak aitortutako orientazioekin bat –aurretik aipatu dira–, uzi prozesalera egokitutako berme-sistema ezartzen da, zehapena inozentzia-presuntzioaren ondoren ezarriko dela ziurtatuz, baina prozesu honen buru den adingabearen interesaren hezkuntza- eta balioespen-irizpideak oztopatu gabe, aldi berean gutxieneko esku-hartzearen printzipioaren erabilera malgua eginez".

Nazioarteko eta estatuko legediak adierazitakoaren arabera, adingabeen interesak beste edozeinen gainera egon behar du. Operadore guztien papera –juridikoak zein bazkide hezitzaileak– da gazte-justiziarekin harremanetan daudenean babesten dieten eskubide eta betebeharrak guztiak zaintzeaz gain, nagusiki, normaltasunez betetzen direla bermatzea.

"Adingabe"aren izaerak ez du inolaz ere justifikatzen estatuaren aurrean pertsona gisa dauzkan eskubideak gutxitzerik edo murrizterik –polizia-jarduketaren, fiskalaren, judizialaren edo neurriak gauzatzeko jarduketaren aurrean–. Aldiz, pertsona eta herritar gisa dagozkion eskubide guztien titularra da adingabea, eta, gainera, adingabea izategatik berariaz dagozkion eskubideak ditu, estatuaren botere positiboaren aurrean edo beste arlo batzuetan eskumena duten instituzioen aurrean.

c) Erantzukizuna hartzea

Gazte-justiziaren esku-hartzea erantzukidetasun penalaren deklarazio eta errekonozimenduaren ondorioa da; arduradun egitea, hau da, norberaren ekintzen arduradun egitea, pertsonaren eraikuntzarako eta hazkunderako ezinbesteko baldintza gisa ezartzen da. Une oro jarri behar da neska edo mutila erantzukizun horren aurrean eta ahaleginak batu eskubidea/erantzukizuna binomioa lortzeko, bereizezin gisa.

Erantzukidetasuna norberaren gain hartzearen ezinbesteko elementua da adingabe arau-hauslea biktimaren bizipenean kokatzea, horien erantzukidetasuna benetan beren gain hartzeko atea irekitzea, gatazkaren konponketa baketsua sustatzea, eragindako kaltea zuzenean edo sinbolikoki konpontzea.

Biktimarekin adiskidetzeari eta pertsona bati edo erkidegoari kalte bat eragin zaiola onartzea etengabeko erreferentzia izan behar dira eta neurrien betearazpen-prozesuan agertu behar dira.

Azken batean, daukatenei protagonismoa ematea da kontua, eta, sarritan, ebatsi egiten zaie.

Eskubideak eta betebeharrak kontzeptuak bereizezinak dira, txanpon baten bi aldean moduan; lan hezitzailea ezin da zentzu bakar batean desorekatu. Hezkuntza-zereginak eskubideen defentsa eta eskubideen betearazpena sustatu behar ditu.

d) Behar den gutxieneko esku-hartzea

Zigor-arauen aplikazioaren funtsezko printzipioa da gutxieneko esku-hartzea, zeina Zigor Zuzenbideak eta zehapen penalek lege ezarritakoaren zuzeneko ondorioa den: erabilgarritasuna, beharra, gizarte-bizikidetzara babesteko. Horren ondorioz, Zigor Zuzenbidearen baliabidea azken baliabide gisa erabili behar du legegileak; adingabearen portaera arau-hausleari eraginkortasun berarekin erantzuteko beste biderik ez dagoenean bakarrik aplikatu behar da zehapen penala; barneratzeko neurria eraginkortasun bereko beste biderik ez dagoenean aplikatu eta mantendu behar da bakarrik.

5/2000 Lege Organikoaren Arrazoiaren Azalpenak honako hau egitea ezartzen du: “gutxieneko esku-hartzearen irizpidea malgutasunez erabiltzea, hau da, honakoei gailentasuna ematea: prozedura ez zabaltzeko edo prozedurari uko egiteko aukerei, kalte-ordain aurreratuari edo arau-hauslearen eta biktimaren arteko adiskidetzeari, eta ezarritako neurria baldintzapean eteteari edo betetzen ari den bitartean neurri hori ordezkatzeari.”

Berehalakotasunaren, gutxieneko esku-hartzearen, adingabearen interesaren, justizia berrezartzailearen printzipioak eta bestelako printzipioak aplikatzeak, zalantzarik gabe, nagusiki Fiskaltzaren esku geratzen diren esku-hartze ez zehatzaileen aukera indartzea dakar, lantalde teknikoaren laguntzarekin, eta nagusiki egilearen eta biktimaren arteko bitartekotza-programak edo hezkuntza-arloko jarduerak egitea.

Apustu horrek ikuspegi-aldaketa bat dakar operadore juridikoengan, magistratuengan, fiskalengan, abokatuengan eta akusazioengan, eta epaileen eta fiskalen laguntzarako lantalde teknikoetan lan egiten duten profesionalen kualifikazio berezia dakar.

Jauzi garrantzitsu hori osatu gabe geratuko da, neurrien betearazpenean parte hartzen dutenen inplikazio arduratsu eta profesional bat ez badago; biktimarekin adiskidetzeari etengabeko erreferentzia izan behar du eta neurrien betearazpen-prozesu guztietan aurkitu behar da.

Idea horrek aurrez aurre talka egiten du eredu asistentzialisten eta/edo babesleen defendatzaileekin, hezkuntza esku-hartzearen “beharraren” babespean auzibidea gehiegizko moduan erabiltzen dutenak. Zailtasun sozialeko egoeran dauden nerabeen ongizatearen bermatzaile-papera justizia penalarik ematen bazaio, Adingabeen Tutoretzako Auzitegien 1948 legedia eragin zuten esku-hartze ereduak itzuliko gara.

5/2000 Lege Organikoak eta horren ondorengo aldaketek argi eta garbi finkatzen dituzte “jokoaren arauak”. Horren esku-hartze mota eta gehieneko denbora-muga epaian adierazten da. Sareko lana eta sistema bakoitzaren –hezkuntzakoa, sanitarioa, soziala, judiziala, eta abar– betebeharrak beren gain hartzea izan behar dira nerabe horri bere testuinguruan erantzuna emango diotenak. Gazte-justizia arau-hauste penal bat egin duen adingabeari erantzun hezitzaile bat ematez arduratu beharko da. Arau-hauste penal bat egin ez duten adingabeen –baita arau-haustea egin dutenak ere, zehazpenaren edukia gaindituta– hezkuntzaz, gizarteratzeaz, babes orokorraz eta haurtzaroaren eskubideak betetzeaz arduratu behar direnak instituzio eta agente eskudunak dira. Horrek argi eta garbi adierazten du normalizazio-printzipioa.

“Erreformarekin babestea”, aurrerapenerako elementu bat baino, nagusiki, babesik gabeko nerabeen kriminalizazioa eta gizarteak bere betebeharretan hutsegitea eragin dezake.

Adingabeen jurisdikzioko organo judizialak, erreformako erakunde publikoak, zein horien erakunde laguntzaileak ez dira haurren babes-sistemako osagaiak –babestu edo hezi beharreko pertsonaren borondatearen aurka babes edo hezkuntza derrigorrez ezartzeko azken babes-instantzia izango balira–; gazteen erantzukizun penalaren sistema osatzen dute, eta bertan adingabe bati egitate batzuk egitearen arduradun deklaratzeko zaio, zehapen bat ezartzeko zaio eta, orain bai, esparru horretan, hezkuntza-arloko eta arreta integraleko esku-hartzea egiten da.

e) Goi-mailako interesa: banakako egokitzapena

5/2000 Lege Organikoak honako hau deklaratu du: “Adingabekoen Zuzenbide penalean adingabekoen interesaren nagusitasuna lehenetsi behar dela, prozeduraren eta hartzen diren neurrien elementu erabakigarri gisa. Interes hau zientzia ez-juridikoen arloko profesional espezializatuen ekipoek irizpide teknikoak eta ez-formalistak erabiliz balioetsi behar dute, betiere neurrien aplikazioa honako printzipio garantista orokor eztabaida ezin eta egokitzeko alde batera utzi gabe: akusazio-printzipioa, defentsa-printzipioa edo errugabetasun-presuntzioaren printzipioa.”

Helduen jurisdikzioan ez bezala, 5/2000 Lege Organikoaren 7.3 artikulua, neurri eta horren iraupena hautatzeko, arau-haustearen larritasuna kontuan hartzea behar du, eta baita adingabearen zirkunstantzia pertsonalak eta hezkuntza-interesak ere. Era berean, betearazpenean zehar etengabeko arreta eman behar zaio adingabe bakoitzaren interes indibidualari, eta arau-haustearen erantzun gisa adingabearen hezkuntza integralerako egokiena dena kontuan hartuta.

Erabakiak hartzerakoan interesak haztatu behar direnean, adingabearen interesa bestelako baldintzen gainetik egon behar duela ezartzen da araubidez.

Atal honetan, egiteko garrantzitsua dute talde tekniko-psikosozialen eta neurriak gauzatzeko eskumena duen erakunde publikoaren txostenek; horietan, adingabearen egoera pertsonalak, familiakoak, gizar-tekoak eta abar zehazten dira, erabakiak hartzeko une bakoitzean.

Beraz, gazte-neurriak aplikatu eta betearazteko bide bakarra neska eta mutil bakoitzaren errealitaterako erantzun egokiena bilatzea eta horren bilakaerari egokitzea da, gaztearen testuingurua kontuan hartuta.

f) Erkidegoaren ikuspegiaren normalizazioa

Adingabe batek neurri judizial bat bete behar izateak ez du urruntze sozialik edo erkidegoaren eta herritar garen aldetik aitortuta ditugun zerbitzuen urruntzerik ekarri behar. Horretarako, edozein neurri gauzatzean, neurriak gauzatzeko eskumena duen erakunde publikoaren eta hezkuntzako, osasuneko, etxebizitzako, enpleguko, prestakuntzako, gizarteratzeko, eta abarreko erakundeen artean, lankidetzat trinkoa eta eraginkorra behar da.

Azaldutakoa oinarri hartuta, posible denean, neurriak gauzatzeko herritar guztiei zuzendutako baliabide orokorrak izango dira. Baliabide bereziak sortzeak salbuespena ekarriko du.

Gizartean, gizartearekin eta gizartearentzat lan egitea gazte-justiziako lanaren oinarritzko euskarrietako bat da. Ezin dugu alde batera utzi pertsonen eta osatzen dituzten taldeen garapena pertsona horien inguruarekin lotuak daudela. Ikuspegi horretan oinarrituta, eta kontuan hartuta helburua dela esku-hartzearen xede den pertsonen garapena optimizatzea, gazte-justiziak pertsona horien ingurua eraldatzera bideratu behar ditu bere ahaleginak. Helburu hori bilatzen ez duten gainerako ereduak ez dira inoiz eredu ontzat hartuko.

Aukera-berdintasunen printzipiotik arrakastarako eskubidera igarotzeak lanean eta, argiago, defizit edo gabezia gehiagoko testuinguruetan dauden erreferentziak dauzkaten pertsonekin lanean jarraitu beharreko ildoak markatzen du.

Testuinguru horietan –gizarte-baliabide ahul gisa ere definituta–, sarritan egiaztatu den bezala, asmoak txikitu eta bitartekora egokitze joeratik aldendu behar gara. Ikuspegi "egokitzaila" horrekin, errealitatea eraldatu eta aberastu beharrean, desberdintasunak areagotu edo, kasurik onenean, mantendu egiten dira.

Gizartearen tolerantzia handitzean, alarma sozialak itzaltzean, partaidetza aktiboa eragitean, aniztasunari eta aniztasunaren berdintasunari baliozkotasuna ematean, arrakasta hobetzeko aukerak sortzean, eta abarretan lan egitea ezinbestekoa da solidaritatea eta gatazken konponketa baketsua lortzeko.